

28.10.2008

Dnro 2845/2/06

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Harri Ojala

ULKOMAALAISTEN VANKIEN KIELELLISET OIKEUDET

1 OMA ALOITE

Hämeenlinnan vankilassa 10.5.2006 toimittamallani tarkastuksella otin omana aloitteena tutkitavaksi ulkomaalaisten vankien mahdollisuuden saada tietoa vankilan oloista ja vankien oikeuksista sekä velvollisuuksista vankilassa.

Tarkastuksen yhteydessä käydyissä keskusteluissa ulkomaalaisten vankien kanssa tuotiin esiin, että heille ei ollut joko annettu tällaisia tietoja tai ne oli annettu puutteellisesti. Osa vangeista valitti, että he eivät olleet saaneet kirjallisia ohjeita heidän ymmärtämällään kielellä.

Tarkastustoiminnassa saatujen kokemusten mukaan vankien on vaikeata hahmottaa suullisesti annettuja vankilakohtaisia ohjeita heti laitokseen tullessaan. Kirjallisten, pääasiassa suomenkielisten, vankilakohtaisten ohjeiden saaminen on auttanut asiaa.

Tällaisia kirjallisia "ymmärtämällään kielellä" olevia ohjeita ei Hämeenlinnan vankilassa ollut antaa vangeille.

Pidin tilannetta ongelmallisena ja ulkomaalaisten vankien kannalta riittämättömänä.

Uusi vankeuslainsäädäntö oli tulossa voimaan 1.10.2006. Vankeuslaissa (vastaavasti myös tutkintavankeuslaissa) on erilliset säännökset vankilan järjestyssäännöistä, joihin liittyy vankilakohtaista kurinpitovallan käyttöä. Katsoin, että erityisesti ulkomaalaisen vangin oikeusturvan kannalta korostuu se, että he saavat riittävän tiedon heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan.

2 SELVITYKSET JA LAUSUNTO

Rikosseuraamusvirasto antoi asiassa lausunnon ja toimitti lausuntonsa ohessa eri vankiloilta saamansa selvitykset.

3 RATKAISU

Aloitteen rajaus

Vaikka tarkastukseni ajoittui aikaan ennen vankeuslain ja tutkintavankeuslain 1.10.2006 ta-
pahtunutta voimaantuloa, tarkastelen tätä asiaa uuden lainsäädännön näkökulmasta. Aloitte-

ni tarkoituksena on selvittää lähinnä ulkomaalaiselle vangille vankilaan tulovaiheessa annettavaa tietoa.

Vankeuslain 4 luvun 4 §:n mukaan vangille on viipymättä hänen saavuttuaan vankilaan tiedotettava sen oloista sekä vankien oikeuksista ja velvollisuuksista. Tietoja on oltava saatavana yleisimmin käytetyillä kielillä vankilassa olevien vankien tarpeiden mukaan.

Ulkomaiselle vangille on tiedotettava 13 luvun 9 §:n mukaisesta mahdollisuudesta olla yhteydessä kotimaansa edustustoon. Ulkomaiselle vangille on mahdollisuuksien mukaan annettava myös tulkitsemisapua. Viittomakieltä käyttävälle tai vammaisuuden vuoksi tulkitsemisapua tarvitsevalle vangille on annettava tarpeellista tulkitsemis- ja käännösapua.

Vankien saatavilla on oltava kokoelma vankeja koskevista laeista, asetuksista ja muista säännöksistä.

Vastaavanlainen sääntely tutkintavankien osalta on tutkintavankeuslain 2 luvun 3 §:ssä.

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevan hallituksen esityksen HE 263/2004 yksityiskohtaisten perustelujen (s. 147-) mukaan pykälässä ehdotetaan säädettäväksi nykyisin vankeinhoitoasetuksen 2 §:ssä säädetyistä velvollisuuksista tiedottaa vangille hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä vankilan oloista. – – Pykälän 3 momenttiin ehdotetaan siirrettäväksi nykyisen vankeinhoitoasetuksen 4 §:n 2 momentin ja 3 momentin säännökset vähäisin muutoksin. Säännöksen mukaan vankien saatavilla on oltava kokoelma heitä koskevista säännöksistä. Tietoja vankilan oloista tulisi olla myös laitokseen sijoitettujen vankien tarpeiden mukaan eri kielillä.

Myös Euroopan Neuvoston vankilasääntöjen (European Prison Rules) 31 artiklan mukaan vangille tulisi antaa kirjallisesti ja suullisesti hänen ymmärtämällään kielellä ohjeita vankilan järjestyksestä ja vangin oikeuksista ja velvollisuuksista. Vankilasäännöissä todetaan tältä osin seuraavasti:

"Information

30.1 At admission, and as often as necessary afterwards all prisoners shall be informed in writing and orally in a language they understand of the regulations governing prison discipline and of their rights and duties in prison.

30.2 Prisoners shall be allowed to keep in their possession a written version of the information they are given.

30.3 Prisoners shall be informed about any legal proceedings in which they are involved and, if they are sentenced, the time to be served and the possibilities of early release."

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa viranomaisessa asianmukaisesti käsitellyksi. Saman pykälän 2 momentin mukaan hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien toteutuminen.

Hallintolain 26 §:n mukaan viranomaisen on järjestettävä tulkitseminen ja kääntäminen asiassa, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta, jos muuta kieltä käyttävä asianosainen ei osaa viranomaisessa käytettävää suomen tai ruotsin kieltä. Asia voidaan tulkita tai kääntää sellaiselle kielelle, jota asianosaisen voidaan todeta asian laatuun nähden riittävästi ymmärtä-

vän. Asian selvittämiseksi tai asianosaisen oikeuksien turvaamiseksi viranomaisen voi huolehtia tulkitsemisesta ja kääntämisestä muussakin kuin 1 momentissa tarkoitettussa asiassa.

Hallintolain 7 §:ään sisältyvän palveluperiaatteen mukaan asiointi ja asian käsittely viranomaisessa on pyrittävä järjestämään siten, että hallinnossa asioiva saa asianmukaisesti hallinnon palveluita ja viranomaisen voi suorittaa tehtävänsä tuloksellisesti. Hallintolakia koskevan hallituksen esityksen yksityiskohtaisten perustelujen (HE 72/2002 vp, s. 56–57) mukaan asiointilla tarkoitetaan kaikkea julkisen tehtävän hoitamiseen liittyvien palvelujen käyttöä. Mielestäni vankiloissa tämä palveluperiaatteen mukanaan tuoma vaatimus korostuu juuri ulkomaalaisten vankien omienkin asioiden hoidossa. Tämä merkitsee sitä, että "tulkitsemisessä" ei tulisi pitäytyä vain viranomaisen omasta aloitteesta vireille tuleviin asioihin.

Vankiloiden tilanteista selvityksen mukaan

Rikosseuraamusviraston lausunnon mukaan ulkomaalaisten vankeus- tai tutkintavankien lukumäärä oli lausunnon antohetkellä yhteensä noin 300 ja he edustivat noin 50 eri kansallisuutta.

Selvityksen mukaan ulkomaalaisten vankien määrä vaihtelee huomattavasti eri vankiloiden kesken vankilan sijainnista ja toimintaperiaatteesta johtuen. Tämä asettaa Rikosseuraamusviraston mukaan erilaisia vaatimuksia eri vankiloille tiedon tarjoamisessa ulkomaalaisille vangeille.

Ulkomaalaisilla vangeilla on selvitysten mukaan mahdollisuus saada tietoa lähinnä englanniksi ja venäjäksi. Poikkeuksellisesti Vantaan vankilassa kuitenkin tulo-opas on laadittu yhdellätoista kielellä. Henkilökunnassa on harvinaisiakin kieliä taitavia henkilöitä.

Vankilat käyttävät myös tulkkauspalveluja, erityisesti kurinpitoasioissa ja muodolliseen täytöntöönpanoon liittyvissä asioissa.

Rikosseuraamusviraston mukaan vankeinhoitolaitoksen yhdenvertaisuussuunnitelmassa on kiinnitetty huomiota siihen, että henkilökunnalta tarvitaan erilaisten kielten taitoa.

Rikosseuraamusvirasto kiinnitti huomiota myös siihen, että selvityspyyntöni ajoittui ajankohtaan, jolloin uusi vankeinhoitoa koskeva lainsäädäntö oli tulossa voimaan. Uutta lainsäädäntöä on Rikosseuraamusviraston mukaan tarkoitus kääntää, mutta käännostöitä ei ollut vielä saatu valmiiksi.

Rikosseuraamusviraston mukaan se on lisäksi julkaissut vangeille jaettavaksi Tietoa elämästä vankilassa ja vangin asemasta -esitteen, johon on koottu tietoja keskeisistä vangin asemaa koskevista seikoista. Tämä esite on käännetty englanniksi, venäjäksi ja viroksi. Esitteen päivitys oli lausuntoa annettaessa vireillä.

Vankiloiden järjestyssääntöjen osalta virasto totesi käsityksenään, että säännökset eivät ehdottomasti edellytä järjestyssäännön kääntämistä. Virasto kuitenkin katsoo selvityspyynnössäni esittämäni näkemykseen viitaten, että järjestyssäännön kääntämisellä vankilassa olevien vankien tarpeiden mukaan on kuitenkin korostettu merkitys erityisesti arvioitaessa vangin mahdollista kirjallisten vankilakohtaisten järjestyssääntöjen rikkomista kurinpitokäsittelyssä. Rikosseuraamusviraston mukaan järjestyssäännöt tulisi näin ollen olla saatavissa kussakin vankilassa yleisimmin käytetyillä kielillä. Rikosseuraamusviraston vankiloilta saaman selvityksen mukaan näin onkin useimmissa vankiloissa tarkoituksena olevan.

Saamansa selvityksen perusteella Rikosseuraamusvirasto katsoi, että ei ole aihetta epäillä, ettei vankiloissa yleisesti ottaen olisi pystytty täyttämään säännösten asettamia edellytyksiä.

Kannanotto

Saamani selvityksen perusteella näyttää siltä, että osassa vankiloita kyetään jo nykyisellään tarjoamaan vankeuslain 4 luvun 4 §:n edellyttämät tiedot vankilan oloista ja vangin oikeuksista ja velvollisuuksista vangeille heidän ymmärtämällään kielellä suullisesti. Kirjallisia tulo-oppaita tai niiden lyhennelmiä oli ilmeisesti kaikissa vankiloissa jossakin muodossa (huonoimmillaan tosin vain yleisiä, ei asianomaista vankilaa koskevia käännöksiä). Kotimaisten kielten lisäksi tietoa oli annettavissa englannin, venäjän ja viron kielellä. Vantaan vankilassa kielivalikoima oli kuitenkin merkittävästi laajempi.

Järjestyssääntöjä ei juuri ollut vielä käännetty muille kielille. Useimmissa vankiloissa kääntämishanke, lähinnä englanniksi, oli kuitenkin jo käynnistynyt.

Saadun selvityksen perusteella katson, että useiden vankiloiden tilanne on vankeuslain 4 luvun 4 §:ssä edellytetyn kaltainen. Vankiloiden selvityksistä ilmenee, että vankilat katsovat kyenneensä informoimaan ulkomaisia vankeja laitoksen oloista ja vangin oikeuksista ja velvollisuuksista ainakin suullisesti. Lähtökohtaisesti informaatio on annettu tulohaastattelussa. Käytettävissä oleva pääasiallinen kieli on ollut englanti. Eräissä vankiloissa on henkilökunta kyennyt antamaan tietoa myös venäjäksi ja viroksi. Kirjallisia, laitosta koskevia ohjeita ulkomaalaisille vangeille on kyetty antamaan osin varsin kattavasti (Vantaan vankila) ja osin vain suomeksi.

Niissä vankiloissa, joissa ei selvityksen mukaan ole juurikaan valmiuksia kirjallisen vieraskielisen vankilaa koskevan tiedon antamiseen, on voitu turvautua yleisempiin Rikosseuraamusviraston toimittamiin, lähinnä englanniksi käännettyihin esitteisiin sen lisäksi, että asianomaiselle vangille on kyetty ainakin auttavasti selvittämään vankilan käytäntöjä suullisesti hänen ymmärtämällään kielellä. Viimeksi mainituilta osin lain edellytykset voidaan nähdäkseni katsoa täyttyvän vain osittain. Osa vankiloista on selvityksissä lisäksi ilmoittanut niissä ryhdytyn tai aiottavan ryhtyä laitosta koskevan tulo-oppaan ainakin osittaiseen käännöstyöhön. Tämän vuoksi katson, ettei näidenkään vankiloiden tilanne edellytä tässä yhteydessä toimenpiteitä puoleltani. Tätä arvioidessani olen ottanut huomioon sen, että vankeuslainsäädännön kokonaisuudistuksen voimaantulosta johtuen tilanne on ollut jossain määrin jo lähtökohtaisesti ongelmallinen sikäli, että laitoksia koskeva virallisoheistus on ratkaisevasti muuttunut, eikä käännöstöihin vielä ollut mahdollisuuksia.

Totean, että vankeuslain ja tutkintavankeuslain säännökset ilmaisevat vain minimitason vankiloilta edellytettävästä kielellisestä palvelusta. Korostan sitä perusoikeusmyönteistä lähtökoh-
taa, että vangin oikeusturva, kohtelu ja asema ei saisi huonontua kielellisistä syistä.

Tiedossani on, että Rikosseuraamusviraston pääjohtajan asettama työryhmä on laatinut vankiloita varten esityksen vankiloiden mallijärjestyssäännöksi (26.9.2008). Tämän aikanaan käyttöön otettavan mallijärjestyssäännön kääntäminen eri kielille helpottaisi laitospöytäkirjojen järjestyssääntöjen kääntämistä ja siten parantaisi merkittävästi ulkomaalaisten vankien mahdollisuuksia saada tietoa heitä koskevista oikeuksista ja velvollisuuksista.